

III. RÉSZ.

AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA
ÁLLAMI SZERVEZETE.

A) Alkotmány.

A monarchia két felét — mint az már az előbbieken is jelezve volt — nem csak az uralkodó személyének ugyanazonossága kapcsolja össze, de számos mindkét államot közösen érdeklő oly ügyek is, melyek vagy közvetlenül a Monarchia nagyhatalmi állásából, az ezzel összefüggésben álló közös védelemből s az arra fordítandó költségek közös viseléséből származnak — vagy közvetve, a szoros együttléből folyólag mind a két államfél vagyoni állására befolyással vannak s így csak a két államfél közös meg-egyezése alapján elintézhetők.

Ezekből folyólag s az alaptörvények értelmében — bár Magyarország és Ausztria külön-külön önálló államokat képeznek — az uralkodó személye s a közös ügyek következtében egymáshoz kapcsolvák s a külfölddel szemben egy egységes területet: az Osztrák-Magyar monarchiát képezik.

I. Az Osztrák-Magyar monarchia uralkodója.

Az Osztrák-Magyar monarchia uralkodója az osztrák császár és magyar apostoli király egy személyben. Az uralkodó ház az Ethikó fenséges törzsből származó Habsburg-Lotharingiai család, mely az 1723, illetőleg az osztrák örökös tartományokra nézve az 1724-ik évről való pragmatika sanctió alapján a magyar sz. korona alatti s az ausztriai többi — feloszthatlanul s elváthatlanul együtt birtoklandó — országok és tartományok felett, az ág- és első-szülöttségi rend szerint uralkodik. Az uralkodó címe: császári-királyi-apostoli felség. A császár-király mint a törvényhozó testületek törvényjavaslatainak szentesítője vagy elvetője a törvényhozás egyik lényeges tényezője s a végrehajtó hatalom egyedüli kezelője; a kinevezési jog csak őt illeti s végre ő az állam fegyveres erejének legfőbb hadura.

A császár-királynak törvényeink értelmében mindég katholikusnak kell lenni s székhelye az osztrák tartományokra nézve Bécs, a magyar birodalomra nézve Budapest.

Az uralkodó igen fényes udvartartása költségeinek fedezésére az Osztrák-Magyar monarchia évenként 9.300,000 forintot fizet, egyenlően felosztva a monarchia két fele között.

II. A közös ügyek s azok elintézési módja.

A monarchia mindkét felét közösen érdeklő ügyek felett a törvényhozás az uralkodó s az e célra mindkét államterület törvényhozó testületéből kiküldött országos bizottságok (delegatiók) között oszlik meg.

A közös ügyek a következők:

1. A közös külügy, vagyis a monarchia diplomáciai és kereskedelmi érdekeinek képviseltetése a külföld irányában.

2. A hadügy, a mennyiben az a hadsereg egységes vezérletére és vezényletére vonatkozik, — a hadsereg kiegészítésének, az ujoncok megajánlásának, a szolgálati idő meghatározásának, a hadsereg élelmezésének és elhelyezésének kizárásával, mivel az utóbbiak a két államfél törvényhozásának vannak fenntartva.

3. A pénzügy — a mennyiben az a közös külképviselés és közös védelemből folyó költségekre vonatkozik.

Nem közös ügyek ugyan, de csak mindkét államfél törvényhozásának közös megegyezésével megállapítható s módosítható ügyek továbbá: a vámügy, a közvetett adók, a pénzláb, a honvédelem s azon vasutak feletti törvényhozás, melyek közvetlenül mindkét államfél érdekeit szolgálják.

A delegatiók a közös ügyekre vonatkozó törvényhozási tiszteket a két államfél törvényhozó testületeinek megbízásából gyakorolják. A delegatiókba a magyar országgyűlés a maga kebeléből 60 tagot küld (40 képviselőt és 20 főrendi tagot), ugyanannyi tagból áll az osztrák delegatiók testülete. — A delegatiókat az uralkodó évenként felváltva Budapest vagy Bécsbe hívja össze, hol külön választott elnökeik alatt, külön üléseznek, s csak írásban közlekednek egymással. Ha háromszoros izenet-váltás után sem volna valamely kérdésben megegyezés létrehozható, akkor a két testület együttes ülésen — a vitatkozás kizárásával — egyszerű szavazással dönt.*

A delegatiók testületeinél van a kezdeményezési jog; ők vonják a közös kormányt felelősségre, sőt szükség esetén annak egyes tagjait vád alá is helyezhetik. A delegatiók tagjai személyökre nézve mind azon jogokban és előnyökben részesülnek, melyek az országos képviselőket illetik.

B) A közös államügyek kormánya.

Eltéktelve attól, hogy mindkét államfelet közösen érdeklő ügyekben s oly kérdésekben, melyek mindkét államfél törvényhozó testületeiben tárgyalás alá kerülnek — a császár-király elnöklete alatt mindkét államfél

* Lehetnek esetek, hol a közös ülésen is egyforma a szavazatok száma, azaz hogy az ügy végleges eldöntése még ily módon sem érhető el. — Ily esetekben a kérdés ezen ülésnek napirendjéről eltétetik vagy pedig, ha az alkotmány-módosítást tartalmazna, akkor az uralkodó jogaihoz tartozik az ügyet saját legfelsőbb akarata szerint eldönteni.

kormányja közösen tanácskozhatik (közös minisztertanács) — a közösöknek elismert ügyek minkegyikének vezetésével egy közös miniszter van megbízva, ki a tárcája körébe eső ügyek elintézéséért egyrészt a fejedelemnek, másrészt a delegatióknak felelős.

A közös miniszterium tehát három személyből áll: A közös külügyminiszter, a közös hadügyminiszter és a közös pénzügyminiszter.

1. A közös külügyminiszter hatáskörébe esik a monarchia politikájának vezetése. Alatta állanak a küludvaroknál levő osztrák-magyar követségek és consulságok; ő az udvari és állami levéltár legfőbb felügyelője, ellenőrzése alatt áll továbbá a keleti Akadémia és az osztrák-magyar Lloyd-társaság. — A közös külügyminiszter működéséről a delegatióknak a szükséges és lehető felvilágosításokat, az évenként általa benyújtani szokott vörös könyvben adja meg.

2. A közös hadügyminiszter a közös osztrák-magyar ügy szárazföldi, mint tengeri hadsereg egységes szervezetének, vezérletének és vezényletének legfelsőbb elintézője.

3. A közös pénzügyminiszter a két államfelet közösen terhelő pénzügyeket vezeti.

C) Az államháztartás.

Az állam összes bevételeit és kiadásait, — a kettőnek viszonyából eredő felesleget, vagy hiányt az államháztartás nevével szokás jelölni.

Az állam bevételei és kiadásai vagy rendesek, vagy rendkívüliek. Az állam bevételeit képezik: a közvetlen és közvetett adók, a jövedékek és illetmények, az államjavak, a bányászat és kohászat, a pénzverés s a posta és távíró forgalomból származó jövedelmek. Ha mindezek nem elegendők a költségek fedezésére, akkor az állam ezen hiányt vagy deficitet hitelműveletek, avagy kölcsönök felvétele által kénytelen pótolni, melyek természetesen új terheket vonnak magok után.

Hogy mikép keletkeztek az osztrák államadóságok s mint szaporodtak ezek évről-évre, a nélkül, hogy a különféle hitel- és pénzügyi műveletek óriási növekvéseket csökkenthették volna — annak tárgyalása nem tartozik ide; itt csak röviden azt kell megjegyeznünk, hogy az 1867-ki kiegyezés idejéig az osztrák államadóság a 2000 millió forintot felülhaladta.

Midőn a kiegyezés Magyarország és Ausztria között folyamatba kezdett jönni, hazánk képviselő testülete kijelentette, hogy az osztrák állam által felvett kölcsönök törlesztésére, illetőleg Magyarország tudta és beleegyezése nélkül csinált államadóságok kamatainak fizetésére nem köteles ugyan — de méltányossági szempontból — bár a megállósított osztrák államadóságot közös ügynek el nem ismerheti — kamatainak törlesztésére egy egyszer mindenkorra meghatározandó összeggel járulni kész. Ezen összeg 29.188,000 forintban lett megállapítva, melyből 11.776,000 forint ércpénzben fizetendő.

A függő államadóság közös ügynek ismertetett el, melynek törlesztésére s kezelési költségeire Magyarország — a közös költségek aránya szerint hozzájárul.

Az 1867-ki kiegyezés az osztrák államadóságok ügyét ily módon elintézve, a pénzügyek további kezelését a két államfélre bízta, — s csak a közös védelem és közös külképviselésből folyó közös, azaz mindkét államfél által viselendő költségekre nézve elhatározta, hogy az azokhoz való járulás arányát időközönként a két államfél egyértelmű s az uralkodó által szentesített határozata szabja meg. Ez idő szerint a monarchia osztrák területe a közös költségek 70- a magyar birodalom azoknak 30 százalékát fizeti s ugyan ily arányban osztozik a közös vámjövödelmekben, melyek első sorban a közös kiadások fedezésére fordíttatnak. — A jelzett közös kiadások s azok fedezésére vonatkozó törvényhozás a delegatiók hatáskörébe esik.

A két államfél egyéb kiadásairól s azok fedezetéről az 1867-ki törvény értelmében a két államfél törvényhozó testülete van hivatva gondoskodni; e tekintetben a kiegyezési törvény általános elvül csak annyit mond: hogy ezentúl mindkét államfélben a bevételek és kiadások közötti egyensúly lehetőleg megtartassék.

De Magyarországbán ezen idő óta oly sok mindenféle befektetésekre volt szükség, hogy — a közös ügyekből rá háruló nyomasztó terhek levonása után — saját államháztartásában az egyensúlyt csak kölcsönök felvétele által tudta helyreállítani, a melyek természetesen új meg új terheket vontak magok után.

Szomorú vigasztalásunkra ezen nyomasztó állapotban csak az szolgálhat, hogy az osztrák államban sincs más különben.*

* Az európai egyes államok adóságai következők:

Franciaország	---	---	---	(1872)	9.200.000.000	forint.
Anglia	---	---	---	(1872)	8.037.693.345	“
Az osztrák-magyar monarchia	---	---	---	(1874)	3.780.695.723	“
Olaszország	---	---	---	(1871)	3.608.074.069	“
Oroszország	---	---	---	(1872)	3.459.862.131	“
Spanyolország	---	---	---	(1871)	2.973.458.615	“
Poroszország	---	---	---	(1873)	2.635.777.068	“
Törökország	---	---	---	(1871)	1.384.880.240	“
Hollandia	---	---	---	(1872)	820.961.727	“
Portugalia	---	---	---	(1871)	652.979.950	“
Belgium	---	---	---	(1871)	273.819.605	“
Dánia	---	---	---	(1871)	123.861.244	“
Svédország	---	---	---	(1871)	70.552.375	“
Norvégia	---	---	---	(1871)	17.510.447	“
Svaje	---	---	---	(1872)	12.023.037	“

A fentebbi számok a jelzett évek óta, kevés kivétellel, mindenütt növekedtek, pedig már ezen számítás alapján is Európa összes államadóságai kerekzámban 40.000 millió forintra rúgnak, a miből, Európa lakosságát tekintve, egy-egy fejre 133 forint esik.

D) A hadügy szervezete.

Az 1868-ki kiegyezés a hadügyet közös ügynek ismeri el ugyan — de mindazonáltal a hadsereg kiegészítését, az újoncok megajánlási jogát, a szolgálati idő meghatározását, a hadsereg elhelyezéséről s élmezéséről való gondoskodást, a két államfél törvényhozó testületének tartja fenn s azon kívül — az egységes vezérlet, vezénylet és egységes belszervezeténél fogva közösnek elismert hadsereg mellett — a honvédségben oly véderőről gondoskodik, mely az illető államterület honvédelmi miniszterének ellenőrzése alatt, első sorban saját államterületének biztosítására s védelmére van hivatva. — Ugyanezen 1868-ki törvény a hadi kötelezettséget általánossá teszi, úgy hogy helyettesítésnek avagy kiváltásnak nincs helye; családi viszonyok alapján a hadi kötelezettség alól csak időhöz kötött ideiglenes szabadítás eszközölhető.

A védkötelezettség azon év januárius 1-jén kezdődik, melyben az illető 20-dik életévét betölti.

A fegyveres erőt képezik: a szárazföldi hadsereg, a hadi tengerészet, a honvédség és a népfelkelés.

Az első kettő közös hadseregnek nevezetik s hivatása az egész monarchia megvédése s a belbéke és rend fentartása; ügyeit a közös hadügyminiszter viszi. A szolgálati idő itt 10 évre terjed, még pedig 3 év a rendes álló hadseregnél s 7 év a tartaléksapatoknál. A szárazföldi közös hadsereg következő 6 oszályra van osztva: gyalogság, lovasság, tüzérség, hadmérnöki törzs az utászokkal, szekereszet és egészségügyi csapatok. A közös hadsereg szárazföldi részének létszáma 800,000 ember.

A hadi tengerészet 68 hajóból (köztük 11 vértés hajó) áll, melyek 400 ágyúval vannak felszerelve. Az osztrák-magyar hadi tengerészet létszáma 556 tengerészeti tisztból s 11,532 matróból áll. Az osztrák-magyar monarchia hajóinak létszáma szerint az európai államok hadi tengerészetei között 8-dik helyen sorakozik.*

A honvédség kiegészítő része a közös hadseregnek, hivatása leginkább a belbéke és rend fentartása s a haza határainak védelme; szükség esetén azonban az országgyűlés jóváhagyásával az ország határain túl is alkalmazható. A honvédség külön-külön a két államfél hadügyminiszterei alatt áll s kiegészítettik részint a közös hadsereg kiszolgált tartalékosából, részint egyenes besorozás által. Az egyenesen honvédeknek besorozottak honvédségi kötelezettsége 12 évre, a kiszolgált tartalékosoké 2 évre terjed. A honvédség gyalogságra és lovasságra oszlik; hadi létszáma Magyarországon 200,000, Ausztriában 150,000 emberből áll.

* A hadi tengerészet szerint az európai államok következő sorban következnek: Anglia, Oroszország, Franciaország, Spanyolország, Törökország, Hollandia, Olaszország, az osztrák-magyar monarchia stb.

A népfelkelés hivatása háború idején a véderő legvégsőbb megfeszítésével az ellenség behatolását megakadályozni. A népfelkelési kötelezettség az elért 18-dik s bevégzett 40-dik életév közti időszakra terjed ki.

Honvédelmi céloknak szolgálnak továbbá az erősek és hadi kikötők is. — Az osztrák-magyar monarchia megerősített helyeinek a száma 48; ezek között a szó szoros értelmében vett erősek van 16.*

Megerősített hadi kikötők Pola és Cattaro, Szebenico és Ragusa.

E) Az osztrák-magyar monarchia nemzetközi képviselete.

Az osztrák-magyar monarchia — mint a külföld irányában egységes állam — külső politikai rangjára nézve elsőrendű európai hatalom, vagyis az európai 5 nagyhatalom egyik — még pedig a belső ellentétek elsimítása s mindkét államsfélben az alkotmányosság meggyökeresítése óta — tekintélyben mindinkább növekvő tagja.

A monarchia politikáját a közös külügyminiszter intézi, mindenkoron egyetértésben a két államsfél kormányfőivel. A közös külügyminiszternek ily módon az általános európai vagy világkérdésekben nemcsak határozott állást kell foglalni, de egyszersmind minden eszközzel arra törekedni, hogy a monarchia hatalmi állásának megfelelőleg nézeteinek keresztülvitele, céljainak elérése lehetővé tétessék.

Teendőinek egyik nem legkisebb s nem könnyű részét képezi továbbá a monarchia érdekeit, a szomszéd államok hason érdekeivel lehetőleg kiegyenlíteni s a jól értett saját s mások érdekeinek kellő méltánylásával — az emberiség magasabb céljainak megvalósítására törekedni.

A monarchia saját érdekeinek szemmel tartásával s a lehető érdekösszeütközésekből folyó bonyodalmak kikerülése végett, más államokkal szerződéseket szokott kötni, melyek azonban — a mennyiben különösen anyagi érdekeinket illetik — a kiegyezés óta, mindenkoron a két államsfél törvényhozó testületeivel közlendők s azok által, ha az ország törvényeibe s anyagi érdekeibe nem ütköznek, kötelezőknek elismertetnek.

Ezen különösen vám-, pósta-, távirati-, közlekedési-, hajózási- s általános kereskedelmi szerződések épentartására s ellenőrzésére, valamint a külállamokban tartzkodó osztrák-magyar alattvalók érdekeinek megvédésére vannak hivatva az osztrák-magyar consulságok, — míg a külföldi udvaroknál levő követségeknek e mellett még azon — gyakran nehéz — feladata van, hogy a diplomatiiai összeköttetést monarchiánk s a külállamok között fentartsák, monarchiánk politikájának a külföldön

* Erősek magyar területen: Komárom, Pétervárad, Temesvár, Uj-Arad, Károly-Fehérvár, Károlyváros, Eszék, Uj-Gradiska. — Osztrák területen: Josephstadt, Theresienstadt, Königrätz, Olmütz, Kufstein, Franzensfeste, Knin, Krakko.

lehetőleg érvényt szerezzenek s a külföld politikai irányával a mi külügyi hivatalunkat lehetőleg részletesen és pontosan megismertessék.

Az osztrák-magyar monarchia követségeinek a száma 23. Ezek mellett van 45 főconsulság, 137 consulság, 99 alconsulság, 1 fő- és 152 consulsági agentura.

A monarchia nemzetközi képvisellete az államnak évenként megközelítőleg 2 millió forintba kerül.

A közös külügyminiszter hatáskörébe eső összes évi közös költségek pedig a 4 millió forintot jóval felülhaladják.